

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת חוקת

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת חוקת

מפתח העניינים

אין לך רשות להרהר אחריה / הצדיקים תמיד חושדים את עצמם / לימוד המוסר מביא את האדם אל השלימות / אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה / עסק התורה אצל רבותינו בעלי התלמוד / הווי גולה למקום תורה / עמל התורה של רבותינו בדורות האחרונים

מפתח חידושי תורה

- א. בענין הנוגע במות לכל נפש אדם ..... ז'
ב. בענין מלחמות עמלק הרשע בישראל ..... ט'
ג. בענין וישב ממונו שבי ..... כא

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
	תנצב"ה	

אין לך רשות להרהר אחריה

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן ולעיין בכמה ענינים שבפרשת השבוע, פרשת חוקת. **פרשת חוקת** פותחת במצוה הזו של פרה אדומה. וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר. זאת חוקת התורה אשר צווה ה' לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עליה עול.

ענינה של פרה אדומה, הוא חוק, וחוק היא מצוה שלא נתגלה טעמה כידוע. ולכן, כמו שמביא רש"י, השטן ואומות העולם מוניין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה, מוניין - הכוונה שמצערים ומקניטים, וכמו שאומר הפסוק בישעיה (מט, כו) 'והאכלתי את מוניך', כלומר, שהקב"ה ינקום את נקמת ישראל מהמצערים אותם. באים אומות העולם ושואלים, מה היא המצוה הזו, ומה טעם יש בה. איך יתכן שפרה אדומה ששורפים, מטהרת את הטמאים ומטמאת את הטהורים? לפיכך כתב בה חוקה, גזירה היא מלפני ואין לך רשות להרהר אחריה.

ההרהור אחרי פעולות ה' יתברך הוא הרהור אסור, שכן אנחנו מאמינים בני מאמינים ויודעים שהקב"ה אוהב את האדם יותר ממה שהאדם אוהב את עצמו (כדברות קדשו של רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון שער הזכירה פ"ב ובספרו שם עולם ח"א פכ"ג) ומשפיע לו חסד וטובה בלי גבול, וכמו שכתוב 'המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים', ו'עולם חסד יבנה' (תהלים פט, ג). לכן, אין מה להרהר אחרי פעולות ה' יתברך אלא יש להיות בטוחים וסמוכים על חסדי ה' יתברך. וכך אומרת הגמרא בשבת (דף פח:): שאמר רבא לאותו צדוקי, **אנן דסגינן בשלימותא**, אנחנו שהולכים בתמימות עם הקב"ה ובוטחים בו שחפץ רק בטובתנו ולא יתן לנו דבר שלא נוכל לעמוד בו, **כתיב בן תומת ישרים תנחם'** (משלי יא, ג).

הצדיקים תמיד חושדים את עצמם

והנה, אמנם לא התגלה לנו טעם המצוה של פרה אדומה, אבל יש הרבה לימודים שאפשר ללמוד מהמצוה הזו. הנה, הפסוק אומר: **ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עול**. מה הכוונה תמים? - שלם. וכמו שאומר התרגום תמימה - שלימותא. ופשט הכתוב, שמוזיהרה התורה שבפרה אסור שיהיה חסרון ודופי, אלא היא צריכה להיות שלימה וללא מום. ואיך יתכן הדבר? - אשר לא עלה עול. אם לא עלה עול ולא עבדו בה, היא יכולה להיות ללא מום.

אבל בעלי המוסר אמרו בדרך הרמז, שעל האדם ללמוד מוסר ולקח מהפרה הזו. כיצד? - יש אנשים שתמיד רואים את עצמם כשלמים, הם סבורים שבתורה הם שלמים, במצוות הם שלמים, ובמידות הם שלמים. הם לא מוצאים אף פעם חיסרון במעשיהם. ומה

האמת? - האמת היא שזה כלל גדול בדינו, שמי שחושב על עצמו שהוא תמים ושלם ואין בו מום, פירושו של דבר ש'לא עליה עליה עול'. דהיינו עול תורה ומצוות ועבודת השי"ת. הוא עדיין לא עמל בתורה ומצוות כדבעי, ולכן נדמה לו שהכל בסדר אתו ובהכל הוא שלם.

אמרו רבותינו (חתם סופר אבות פ"ד מ"ז, אור רש"י בראשית מאמר פ"ב, ודברים פרשת עקב, אמרי יוסף פשרת מצורע ושופטים, ישמח משה פרשת חקת, ועיין שו"ת רשב"א ח"א סימן תי"ח), שהצדיקים תמיד חושדים בעצמם. בכל פעולה שהם עושים, הם מתבוננים וחושבים, 'למה עשיתי את הפעולה הזו?' 'האם כל כוונתי היתה רק לשם שמים, או שהיתה מעורבת גם איזה נגיעה עצמית'. וכך היו כל גדולי הדורות, שהיו מפשפשים וממשמשים על כל צעד ושעל ובוחנים את עצמם על כל מעשה ומעשה. ואם תראה לאחד שהוא בטוח שהוא שלם, תדע בכיורו שזהו בגלל שלא עליו עול, מפני שעדיין לא השתלם בתורה ומצוות כמו שצריך.

וכך כותב הרש"ש בדרשה שלו לראש השנה (העתיקו הפלא יועץ ערך ראש השנה), שכשאדם באמת יכנס לעול תורה ומצוות כדבעי, ימצא הרבה פעמים איך המצוות שלו עדיין טעונות שיפור ותיקון. אם בדקדוק ההלכה, אם בכוונת הלב, ואם בשמחה וכיוצא באלו התנאים הרבים שיש בכל עשייה של מצוה.

סיפרו פעם על גדול אחד שבא אליו עני מרוד, והתחיל לתנות בפניו את כל הצרות שלו. אותו רב שמע את העני מספר על כל התלאות שעוברות עליו, הן ביסורי הגוף והן ביסורי הפרנסה, ממש כמו איוב במהדורה חדשה.... ולבו נקרע בקרבו. באותה שעה היה אצל הרב סכום כסף גדול, והרב ברחמיו שנכמרו על העני נגש והוציא את כל הכסף המרובה, ונתן לו בשתי ידים. לא כמו אותם אלו שמחפשים איפה המטבע של השקל, 'יותר מזה אנחנו לא נותנים'... אותו עני ראה את הסכום הגדול שקיבל, ומיד עשה 'אחורה פנה קדימה צעד'... התחיל לברוח, שמא הרב יחזור בו.

וכך באמת היה, שהרב קרא לו. הוא צעק לעני, 'בוא הנה'. שמע העני את הרב, ואמר לעצמו 'אוי ואבוי לי. בתר עני אזלא עניותא (בבא קמא צ"ב א), ובטח עכשיו הוא יקח את הכל חזרה ויתן לי רק שלישי או רבע מהסכום'. אבל מה יעשה? חזר אל הרב. אמר לו, 'כן כבוד הרב, קראת לי?!' הוא כבר ידע מה הרב רוצה.. אבל הרב להפתעתו הוציא עוד כמה מטבעות ושטרות, ונתן לו. התפלל העני, מה קרה שאתה נותן לי פעם שניה, הלא חשבתי שאתה רוצה לחזור בך מהראשונה! אמר לו הרב, תשמע, בפעם הראשונה שנתתי לך, לא נתתי בשבילך אלא בשבילי. למה? כי בגלל ששמעתי את כל היסורים והצרות שלך, לבי נקרע בקרבי, ולכן מה שנתתי לך אז היה זה לרפואת עצמי, שלא אצטער כל כך. זה היה בשבילי, אבל מה עם מצות הצדקה לתת לעני צדקה בגלל ציווי התורה? - לכן קראתי לך והנה לך עכשיו עוד כסף כצדקה.

זה דוגמא למה שאמרנו, שצדיק תמיד בוחן ובודק את עצמו אם כל המעשים שלו בשלימות. למרות שאותו גדול נתן סכום גדול מאוד לצדקה, הרי הוא עדיין עומד ובודק את עצמו, 'למה נתתי את הכסף הזה? לצורך עצמי כדי שלא אהיה כל כך בצער ותוגה, ולא כדי לקיים את מצות הבורא. לכן הלך ונתן פעם שניה.

ראיתי עוד מעשה על גדול אחד שהיה רגיל בטבק, כמו שהיו רגילים בעבר. וכמו שידוע, אלו שרגילים בטבק לא יכולים להתנתק מזה, ובשבילם הרי זה כפיקוח נפש, וכמו שאמר לי אחד, 'אני יושן עם סיגריה, חולם עם סיגריה, וקם עם סיגריה'. האי אולי אשרוף את הבית עם הסיגריה במיטה? - אין מה לעשות.. חייד קודמים.. מכל מקום, סיפרו על אותו גדול שקם בחצות הלילה, ורצה להריח טבק. הטבק לא היה בחדר שם אלא בחדר הסמוך, ומשכך אמר לעצמו, נכון שאני רוצה טבק, אבל לא אקום ואלך במיוחד לחדר השני לצורך זה, למלא את תאוותי.

אחר כך נמלך בדעתו ואמר, למה באמת אני לא קם? אולי הסיבה שאני לא קם זה לא מחמת שאני שובר את התאוה שלי לטבק, אלא סתם בגלל שאני עצל. לכן, קם אותו גדול והלך לחדר השני עד שהגיע אל הטבק. פתח את הקופסא, ועכשיו אמר לעצמו: וכי אני אדם כל כך שפל שבשביל התאוה שלי אקום באמצע הלילה, אלך לחדר השני ואריח טבק? סגר את הקופסא וחזר לחדר שלו בלא להריח. כך היה סמוך ובטוח שעצלות אין לו שהרי קם והלך לחדר השני, ואת התאוה לטבק גם כן שיבר שהרי כבר פתח את הקופסא ולא הריח. כך בדק בעצמו ובירר שהכל ישר וראוי.

זה הוא מה שאמר הפסוק, אשר אין בה מום - אשר לא עליה עול. אדם שעוד לא קנה את קניני התורה והמצוות כראוי, הוא הוא שנראה לו שהכל בסדר אתו ולא חסר לו כלום. הפסוק צועק בספר ירמיה (ירמיה ב, לה), 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי'. כשאדם יודע שיש בידו חטא וחסרון שטעון השלמה, והוא צועק להקב"ה, רבנו של עולם אני יודע שאני לא בסדר, ואני רוצה להשתפר ולהתקרב אליך, אזי מצבו טוב ורפואתו קרובה. אבל אחד כזה שחושב שאצלו הכל בסדר, ועל העבירות שבידו הוא אומר לך, הלא אני עשיתי גם כפרות וגם תשליך ונתתי ח"י שקל ישן לעני... זה חמור מאוד, וזה עצמו דבר שהקב"ה תובע עליו, 'נשפט אותך על אמרך לא חטאתי'.

א. ובדרך כלל מי שחושב שאצלו הכל בסדר, הוא לא חושב ככה גם על אחרים. להיפך, על עצמו הוא חושב שהוא מושלם, אבל באחרים הוא מוצא חסרונות כל הזמן.

אומרים בשמו של הצמח צדק ששאל, למה אדם צריך שיהיו לו שתי עינים, וכי בעין אחת הוא לא היה יכול לראות? - אלא, אמר הצמח צדק, עין אחת מיועדת שתמיד אדם יחפש בה את המעלה של הזולת, והעין השניה מיועדת שתמיד האדם יחפש אצלו מה חסר ומה עדיין טעון תיקון.

ובאמת כל אחד שיקח את עצמו ויבדוק באמת אם הוא יושב ולומד כמו שצריך בכוונה לעשות נחת רוח לה' יתברך, או אם הוא מקיים מצוה עם כל דקדוקיה ופרטיה, ואם הוא עובד את ה' בשמחה ומתיקות כמו שצריך², יראה בקלות שהוא לא מושלם ויש לו עוד הרבה מקום לשיפור בעבודת ה'.

לימוד המוסר מביא את האדם אל השלימות

ומה הדרך הסלולה לנו שבה נלך כדי להגיע למצב הזה, שנוכל גם אנחנו לקנות את התורה והמצוות כראוי ולדקדק בכל פרט ופרט כמו שצריך? זאת נוכל ללמוד ממה שראינו אצל רבותינו בחוש, שאותם אלו שהמיתו את עצמם על אהלה של תורה והיו מדובקים בספרי יראה ומוסר, אצלם ראו איך שהיו חושדים את עצמם בכל דבר ודבר, והיו מדקדקים אחרי כל מעשה שלהם עד שהגיעו אל השלימות האמיתית, שכל מעשה וכל פעולה שלהם היתה בתכלית השלימות.

הסבא מקלם זצ"ל, תלמידו המובהק של רבי ישראל מסלנט זצ"ל, היה חולני כל ימיו. כשהגיעה את פטירתו, כשכבר היה ממש בגדר גוסס, ראו איך שפתאום קם מהמיטה במהירות ובחפזון. שאלו אותו, 'כבוד הרב, מה קרה?' והוא השיב להם, חשבתי לעצמי, 'למה בעצם אני שוכב כאן במיטה? אולי זו סתם עצלות?'! לכן קמתי. זה היה ברגעים האחרונים שקודם פטירתו! הוא לא אמר לעצמו, אני זקן וחולה אנוש, אלא הוא עומד ומפשפש במעמקי הלב, חוקר ובוחר ואומר לעצמו, אולי זו עצלות לבר.

'עקוב הלב מכל ואנוש הוא - מי ידענו' (ירמיה יז, ט). הלב הוא נפתל ויכול הרבה להטעות ולתעתע באדם, ולכן צריך תמיד חקירה ובחינה היטב היטב במעמקי הלב לבדוק שהוא לא מטעה את האדם ומוליך אותו שולל. ומה הדרך לזה? איך אפשר לבדוק את הלב? - בלימוד המוסר.

הפלא יועץ אומר, שכאשר אדם נכנס לעבודת ה' ולומד בספרי מוסר, אזי ראשית כל הם מלמדים אותו דברים שהוא בכלל לא יודע. למשל, הם מראים לו עד כמה צריכים

אבל הרבה פעמים אנשים עושים להיפך. על עצמם הם חושבים שהם טובים ומושלמים, אבל ביחס לחברים שלהם? - הם בקיאים במסכת נגעים. יודעים לפרט איזה חיסרון יש בפלוגי ואיזה חיסרון יש באלמוני וכיוצא באלו.

ב. רבי אליהו לאפיאן זצ"ל, שהאריך ימים ונפטר למעלה מבין תשעים, כותב בספרו לב אליהו שהוא זוכר את הזקנים מהדור שלפניו, אבותינו שלפני כמאה שנה, איך שהיו יושבים ולומדים תורה, ולא פעם היו עיניהם זולגות דמעות מרוב מתיקות וערבות התורה, הנחת והשעשוע שיש בתורה הקדושה.

זהירות בענינים של בין אדם לחבירו, מה שככל לא העלה על דעתו ולא שם על לב. וכאשר אדם לומד בספרי מוסר, אז יתכן שבאמת ההנהגה שלו תהיה בבחינת 'תמימה', שהכל יהיה בשלימות. וכך ראינו בחוש אצל רבותינו ואבותינו שהיו דבוקים ואדוקים בספרי מוסר ויראה, שהיו בוחנים בכל דבר ובכל פרט ופרט אם יש בזה נחת רוח להקב"ה ואם חלילה יכול להגרם מזה צער לשני וכיוצא בזה.

הגאון רבי חיים פלאגי זצ"ל היה רבה הראשי של איזמיר, לפני מאה שנה ויותר. כבוד גדול הוא קיבל, הן מכל רבני העיר וכל אנשי העיר, והן מהמלכות, מצד השולטן הטורקי. וכותב עליו בנו (בספר צוואה מחיים אות מו), שראיתי אצל אבא שלי דבר מעניין, שבשעה שהיה הולך לדרוש את הדרשות המפורסמות בארבעת השבתות שדורשים בהם, שבת הגדול, שבת תשובה, שבת כלה ושבת זכור, שאז כפי שהיה נהוג בדורות שלפנים היו סוגרים את כל בתי הכנסת שבעיר וכולם נקבצים ובאים אל בית הכנסת הגדול לשמוע את הדרשה של הרב, אזי בשעה שהיה הולך למסור את הדרשה היה הולך בדרך עקומה ונפתלת, עוקף את הרחוב ההוא ומדלג על הרחוב ההוא, עד שהיה מגיע לבית הכנסת. ושאלתי אותו, מספר הבן של

ג. יש הרבה פעמים שאדם רוצה לעשות מצוה, אבל הוא לא מתחשב באחרים. לעשות מצוה זה חשוב מאד, וכל פירור וכל חלק במצוה הוא יקר מכל יקר, אבל כל זה בתנאי שאין שום הפסד ונוק מהמצוה שלך לאף אחד מישראל.

פעמים הרבה שאדם יכול לגרום על ידי המצוות שלו צער לאחרים, והוא אפילו לא מרגיש בזה וחושב את עצמו לצדיק גמור. למשל, אם יש למישהו איזו שמחה של חתן וכלה, והוא עורך להם סעודת שבע ברכות בבית שלו. זו מצוה גדולה, וכמו שהגמרא אומרת (שבת ל): 'אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה', ומפרש רש"י, 'מהי שמחה של מצוה? - כגון הכנסת כלה'. ומצאנו בתלמוד (כתובות יז.) שרבותינו היו מרקדים לפני הכלה, וזכו על ידי זה למעלות עצומות.

אבל יש כאלו שכשעושים את הסעודה הזאת, שוכחים את השכנים. הם מזמינים את כל המשפחה והקרובים והידידים מתחילים את הסעודה מאוחר, בעשר בערב. ומתי הם גומרים? באחת או בשתיים. וכך הם יושבים ומשמחים בקולי קולות את החתן והכלה, יחד עם השכנים, ומהם זקנים או חולים, ששוכבים במיטות ולא יכולים להרדם... נכון ששמחת חתן וכלה זו מצוה גדולה, אבל מה עם השכן שצריך לקום בבוקר מוקדם? ממנו שכחו. על זה לא אמרו את כל המעלות האלו של שמחת חתן וכלה! כל המעלה זה רק כאשר עושים את המצוה הזו על פי כל גדרי התורה, אבל אם בשעה שאתה משמח חתן וכלה יושב מישהו אחר בוכה או מצטער, מה שבח יש בדבר? וצריכים לעשות שאלת חכם בדברים האלו.

זו דוגמא בלבד, וכמו שראיתי מעשה כזה, אבל יש עוד כהנה וכהנה מצוות וענינים שצריכים הרבה בחינה לבדוק שהכל באמת נעשה על צד הישר והטוב, ולימוד המוסר מעורר את האדם לשים לב לכל הדברים האלו.

רבי חיים פלאג'י, אבא, למה אתה לא הולך בדרך הרגילה לבית כנסת, אלא מסתובב בדרכים צדדיות דרך סמטאות ומבואות?

ואמר לי אבי, מספר הבן, שמע בני ואסביר לך טעמו של דבר. בדרך לבית הכנסת יש בית אחד שגרה בו אלמנה. אלמנה של מי? - אלמנתו של רב העיר איזמיר שהיה לפני. וכשאני הולך לבית הכנסת לדרוש, אמר רבי חיים, אני לא הולך לבד. הרי מגיעים הרבה אנשים ללוות אותי אל בית המדרש, וכך אני הולך יחד עם עוד הרבה יהודים שמקיפים אותי והולכים יחד אתי, ואם אני אעבור תחת ביתה של אותה אלמנה, והיא יושבת ורואה אותי הולך שם יחד עם כל האנשים, הרי היא נזכרת מיד בבעלה שגם כן היה הולך בשבת הזאת לבית הכנסת כשהוא מוקף באנשים, ומצטערת ובוכה. לכן אני מחפש כל מיני דרכים נפתלים כדי שלא אצטרך לעבור תחת ביתה של אותה אלמנה בדרכי לבית הכנסת, ובצוואה מחיים (אות י) כותב בנו על אביו שהיה רגיל לומר "אפילו הנמלה שלא תצטער בגללי ותתלונן עלי".

מי חושב על דברים שכאלו? מי רגיש כל כך לצער של הזולת? מי שיושב וממית את עצמו באהלה של תורה, ומוסיף בעצמו עוד ועוד יראת שמים, וכמו שבאמת כתב עליו בנו (צוואה מחיים אות ל"ב) שלא היה ספר מוסר אחד שהוא לא למד בו. מי שלומד מוסר, הוא שקונה את ההרגשים האלו והופך את לבבו ללב חי לעבודת ה' בשלימות. ואנחנו גם כן מתפקידנו להשתדל בדבר הזה, ותחילת הכל עלינו להתבונן בזה שאנחנו רחוקים מהשלימות, ולרצות ולשאוף להגיע למעלות האלו, ואז יש תקווה שאכן נתעלה ונתרומם, בסייעתא דשמיא.

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה

בהמשך הפסוקים: זאת התורה אדם כי ימות באהל, כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים. כידוע דרשו רבותינו (ברכות סג:), 'זאת התורה אדם כי ימות באהל - אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו על התורה'.

יש אחד שחושב שהוא ממית את עצמו על התורה בזה שהוא מגיע לשיעור ונרדם, והלא כבר אמרו (ברכות נו:): ששינה אחד משישים במיתה ואם כן נמצא שהוא מת באהל... אבל זה לא כך. לקנות את התורה זה לא דבר שבא בקלות, ומי שרוצה לזכות לזה מוכרח להתייגע ולהשחיר את פניו על התורה.

מה הכוונה להשחיר? - כפשוטו ממש. רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל כותב (בהקדמה לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא, וראה בדברי רבינו שליט"א בקונטרס נהורא דאליהו דכ"א ע"ב) על רבו הגר"א זצ"ל, שאין לנו פה לתאר ולשער את גדלותו, שהוא ראה אצלו איך **ההשחיר** ממש את פניו על התורה, באופן כזה שצבע הפנים שלו השתנה ממש מרוב המאמץ והיגיעה על התורה. **אנחנו** חושבים שהגאון מוילנא לפי רוב גדלותו העצומה, כל התורה היתה אצלו פשוטה וכל

עסק התורה שלו היה בנקל, ולא היא. אדרבה, כל כמה שהאדם יותר גדול כך גם עמל התורה שלו גדול הרבה יותר מאחרים. אפשר לראות את זה בחוש, כאשר ילד לומד גמרא. הוא עמל בה? לא הרבה. הרבה הוא מדקלם, וקצת הוא מבין את פשט המילים. לעומתו מי שגדול יותר והוא בר דעת, כבר יודע להיות עמל, הוא יודע לנסות להבין את עומק הסברא, מדוע יש כאן שתי שיטות וכל אחת חולקת על חברתה, ומה הנפקא מינה ביניהם. ואם הוא גדול עוד יותר הרי הוא מנסה להבין איך כל שיטה תתרוץ את דרכה ואיך כל הסוגיא תתפרש יפה לפי שיטתה.

וכך הלאה והלאה, כמה שהאדם גדול יותר, כך עמל ועסק התורה שלו גדול יותר. עד שמי שהוא ממש ענק שבענקים, יודע איך להכניס את כל חלק הנסתר שבתורה, בתוך חלק הנגלה שבתורה. שהרי זאת אנחנו יודעים, שכל חלק הנגלה שבתורה, כל התלמוד בבלי כולו, מכון כפי חלק הנסתר וכפי תורת הקבלה. ואמנם אנחנו לומדים לפי פשט ולא מבינים את העומק שיש בכל דבר שבתורה שבעל פה, אבל היו אנשים שזכו לזה. סיפר לי יהודי זקן שראה חיבור של רבי אליהו מני זצ"ל, רבה של חברון, על כל המשניות. ומה הוא כתב שם בחיבור? הוא הלך ופירש את כל המשניות על פי תורת האמת וקבלת הארז"ל. מי יכול לעשות כדבר הזה? - אבל כשהאדם גדול מאד, הן ביגיעת התורה שלו והן בקדושה והטהרה שלו, הוא זוכה לדבר שכזה.

וכך גם היה עם הגאון מוילנא זצ"ל, שהיה יושב ועמל בתורה בעמל וביגיעה שאין לתאר ואין לשער. רבי חיים מוולוז'ין מספר עליו שישב וטרח על לשון הזהר בפסקה אחת י"ב שבועות רצופים! אנחנו ב"ב שבועות היינו קוראים ועושים סיום על הזהר כמה פעמים, אבל הוא התייגע על פסקה אחת כדי להבין אותה במשך י"ב שבועות.

והוא מספר שפעם אחת הגיע אליו ביום שישי, וכיוון שהגיע אל ביתו שמחו בני הבית לקראתו ואמרו לו, כבוד הרב, הגעת בזמן טוב, בשעה שצריכים אותך. מה יש? - אמרו לו, רבינו הגאון יושב בחדרו כבר שלשה ימים רצופים, כשהוא לא ישן ולא אוכל, מפני שיש ירושלמי אחד שהוא מתייגע בו כדי להבין אותו, וכל זמן שהוא לא מיישב את הירושלמי על מכוננו הוא לא רוצה לישון או לאכול. וכבר עוד מעט שבת, והוא עוד לא טעם מאומה.

נכנס רבי חיים אל רבו הגאון מוילנא, וכיון שראה אותו הגר"א שמח מאד ואמר לו, טוב מאד שבאת. יש לי כאן ירושלמי שכבר שלשה ימים אני עמל לבאר אותו אך לא מצליח למצוא לו הסבר נכון, אולי תוכל לעזור לי. ומספר רבי חיים שכשראיתי אותו ראיתי את פניו שהם שחורות ממש, וראשו כרוך במגבת מרוב המאמץ שהתייגע. אמרתי לו, מספר רבי חיים, וכי מה אני אוכל לעזור? וכי יועיל הנר לפני השמש בצהרים? אם הרב לא הבין איך אני יוכל להבין? אך אמר לו הגר"א, אף על פי כן. הלא כבר אמרו רבותינו (תענית ז).

'ומתלמידי יותר מכולם', נשב ביחד ונתייגע ואולי נצליח למצוא דרך לפתור את כוונת הירושלמי.

וכך היה, ישבו ביחד והתייגעו על דברי הירושלמי, עד שרבי חיים מוולוז'ין הציע איזה דרך להבין את הירושלמי, ומיד אורו פניו של הגר"א, ושמח שמחה גדולה ויכל ללכת לטעום משהו קודם שבת. כך זה אצל מי שמוצא מציאה בתורה שפניו מאירות וזורחות, וכמו שכתוב בירושלמי במסכת שבת (פ"ה ה"א), שפעם אחת נכנס רבי אבהו לבית המדרש, והיו פניו מאירות באור יקרות וקפאון. ראו אלו אנשים את רבי אבהו ואמרו לעצמם, מה קרה שרבי אבהו נכנס כשהוא כולו מאיר וזורח? - בטח מוצא איזה מטמון.. באו אליו ואמרו לו, כבוד הרב, אנחנו רוצים לשאול שאלה. זכית במפעל הפיס היום? מצאת איזה מציאה?... אמר להם רבי אבהו, אכן כן, מצאתי מציאה! מצאתי תוספתא עתיקה, משנה שלא ידעתי אותה, ועל זה השמחה שלי.

כך היה אצל הגר"א, שכשמצא את שאהבה נפשו בפתרון דברי הירושלמי, אורו פניו באור יקרות, ואמר לבני הבית הביאו לי כזית פת לאכול. הוא היה אחרי שלשה ימים של צום, ואדם רגיל היה מזמין אחרי שלשה ימי צום מאפיה שלימה, אבל הוא בקש כזית פת... ולמה? - כדי שלא אכנס לשבת בתענית. לא בגלל שאני רוצה לאכול, אלא מחמת ההלכה שאסור להכנס לשבת מעונה, ולכן אני מוכרח לאכול כזית פת.

עסק התורה אצל רבותינו בעלי התלמוד

זהו המושג של אדם כי ימות באהל. מי שרוצה לזכות לכתרה של תורה צריך להתייגע בתורה ולעמול בה, וכך היו כל גדולי הדורות משחירים את פניהם על התורה במסירות נפש.

במסכת כתובות (דף סב:) יש כמה וכמה מעשים שמספרת הגמרא על חכמי התלמוד האמוראים הקדושים^ד, איך שהמיתו את עצמם על התורה. הגמרא מספרת על רבי שחיתן את בנו, וקבעו שילך ללמוד שתים עשרה שנה בישיבה. היום יש כשאחד מתחתן, כבר שלשה חודשים קודם החתונה הוא לוקח לעצמו חופש מלימוד, וכמו שיש מה שנקרא 'חופשת לידה', הוא לוקח לעצמו חופשת חתונה.. הוא אומר, הרי כבר כתוב בגמרא (ברכות

ד. צריכים לדעת שכל מעשה שמוכר בגמרא בא ללמד אותנו. התלמוד בבלי מדוקדק בתכלית הדקדוק, ומכל מילה ואפילו מכל אות אנחנו יכולים ללמוד הלכה, וכמו שאפשר לראות במסכת שבת (קמ"ו) שנחלקו הראשונים בהבנת הסוגיא בגלל חילוק של אות אחת. וכאן שהתלמוד מביא מעשה אחר מעשה, על כרחך שאין זה אלא כדי ללמד אותנו לקח ומוסר, ומכל מעשה אפשר ללמוד עוד תוספת מיוחדת ועוד הרגש של מוסר.

יא.) שהחתן טרוד, ולכן הוא פוטר את עצמו. ואחרי החתונה, אין צריך לומר שהוא לא פותח ספר, שהרי כבר נאמר 'ושמח את אשתו', לא כתוב ושמח את התורה אלא ושמח את אשתו... אבל אז בימי רבותינו, קבעו הן מצד החתן והן מצד הכלה שמיד אחרי החתונה ילך הבן של רבי ללמוד בישיבה שתיים עשרה שנה.

ובאמת, אזל יתיב תרתי סרי שני בני רב, אחרי שנגמר השבוע של השבע ברכות הלך לישיבה ללמוד שתיים עשרה שנה. **עד דאתא איעקרא דביתו,** עד שחזר לאחר שתיים עשרה שנה, אשתו שחכתה וחכתה לו, הפכה ונהייתה עקרה, ה' יצילנו. אמר רבי, אביו רבי יהודה הקדוש, **היכי נעביד,** מה נעשה? **יגרשה,** יאמרו **עניה זו לשווא שמרה.** וכי זו תורה וזו שכרה, ששתים עשרה שנה ישבה וחכתה לבעלה ועכשיו שהוא חוזר הוא הולך ונותן לה גט? אין זו דרכה של תורה ח"ו. אלא מה יעשה, יתחתן עם עוד אשה? - גם זה לא דרך כבוד, שהוא יכניס לביתו עוד אשה וזאת הראשונה שישבה וחכתה לו במסירות נפש שתיים עשרה שנה תהיה עזובה מבלי ולד. **בעי עליה רחמי ואתסיאת,** התפלל רבי לפני בורא עולם, רבונו של עולם, הרי עלובה זו שלחה את בעלה ללמוד תורה שתיים עשרה שנה, ובזכות הזו תן לה ולד. ואכן הועילה תפילתו של רבי והתרפאה, והעמידה דורות ישרים.

עוד מספרת הגמרא, **רבי חנינא בן חכינאי הוה קאזיל לבי רב בשלהי הלולא דרבי שמעון בר יוחאי,** רבי חנינא בן חכינאי היה תנא בן דורו של רבי שמעון בר יוחאי, והוא הלך לישיבה ללמוד תורה בסוף השבע ברכות של רבי שמעון בר יוחאי. **אמר ליה איעכב לי עד דאתי בהדך,** אמר לו רבי שמעון בר יוחאי, הרי עוד כמה ימים אני גומר להיות חתן, אם כן תחכה לי ונלך ביחד לישיבה. **לא איעכב ליה,** אמר לו רבי חנינא בן חכינאי, אני לא יכול, אני להוט לדברי תורה ואין לי פנאי לחכות. הלך לישיבה. **אזל יתיב תרתי סרי שני בבית רב,** ישב בישיבה ולמד שתיים עשרה שנה ברציפות, בלי להגיע לבקר בביתו אפילו פעם אחת. זהו הרי ה'אדם כי ימות באהל'. אחרי שתיים עשרה שנה חזר לביתו. **אדאתי,** עד שחזר לביתו, **אשתנו שבילי דמתא,** כבר השתנה כל המראה והדרכים של העיר. סידרו את הרחובות מחדש ונבנו עוד בתים רבים, **ולא ידע למיזל לביתה,** לא ידע רבי חנינא בן חכינאי איפה נמצא הבית שלו ואיך יגיע אליו. מה יעשה? - **אזל יתיב אגודה דנהרא,** הלך והתיישב על שפת הנהר, למה? אמר, זהו מקום שמגיעים אליו רבים, אם להתרחץ ואם לכבס את הבגדים, ואולי אראה שם את אחד מבני המשפחה שלי.

ואכן כך היה. ישב שם על שפת הנהר, ושמע ההיא רביתא, שמע איזו נערה, דהו קרו לה **בת חכינאי בת חכינאי מלי קולתך,** תמלאי את הכד שלך מהמים מהנהר. בגלל ששתים עשרה שנה הוא לא ראה את המשפחה, הוא לא ידע להכיר אותה עד שקרו לה 'בת חכינאי'. רק עכשיו ששמע שקוראים לה בת חכינאי, אמר שמע מינה האי רביתא דידן. ממה שקוראים לה בת חכינאי, יש ראייה שזו היא הבת שלי.

אזל בתרה. אמר רבי חכינאי, אני אלך אחריה עד שאגיע אל הבית. וכך היה, הלך אחריה עד שהגיעה אל ביתו. ומספרת הגמרא: הוה יתיבה דביתהו קא נהלא קמחא, אשתו של רבי חכינאי היתה יושבת בבית ומנפה קמח, והנה הוא נכנס. דלי עינה חזייתה, היא הרימה את עיניה וראתה בפתאומיות את בעלה נכנס. סוי לבה פרח רוחה, וכמו שמפרש רש"י 'סוי לבה - ראה לבה, כלומר נדמה ללבה פתאום שזה בעלה', והלב שלה לא יכל לעמוד בהתרגשות ובהפתעה הזו שפתאום היא רואה את בעלה אחרי שנים עשרה שנה, ומתה.

אמר רבי חכינאי, היתכן שאחרי שנים עשרה שנה שהיא יושבה וכתה לי, עכשיו שהגעתי היא מתה? **אמר** לפניו, רבונו של עולם, עניה זו זה שכרה? הלא שנים עשרה שנה שהלכתי ללמוד תורה, מכחה הם היו, ואיך יכול להיות שכך יהיה עמה?! **בעי רחמי עלה** וחיה. הוא התפלל עליה והיא קמה לתחיה, ואז נפגשו כמו שצריך והשמחה בקעה רקיעים. איך קמה? - זהו כח התורה, שפוקד עקרות ומחיה מתים.

מספרת הגמרא מעשה נוסף. **רבי חמא בר ביסא, אזל יתיב תרתי סר שני בני מדרשא, זה** כבר המעשה השלישי שכתוב בו שהיו הולכים לבית המדרש שנים עשרה שנה, וכנראה שמי שרוצה להצליח בתורה צריך ללכת לישיבה ללמוד שנים עשרה שנה, פחות מזה לא מועיל... **כי אתא, כשהוא חזר, אמר לא אעביד כדעביד בר חכינאי, אני לא אעשה** כמו מה שעשה החבר שלי רבי חכינאי, שנכנס בהפתעה אל תוך הבית וגרם לאשתו שמרוב ההפתעה והבהלה מתה. מה אעשה? אמצא דרך להודיע קודם לכן שאני בא, שיתכוננו. וכך היה. **שלח לביתה, הוא נכנס שם לבית המדרש שבעיר, ושלח הודעה שאני כבר כאן בעיר** ועוד מעט אגיע. **אתא רבי אושעיא בריה, הבן של רבי חמא בא אליו לבית המדרש ויתב קמיה, ישב לפניו, ורבי חמא לא הכיר שזה בנו, שהרי כבר עברו שנים עשרה שנה שלא** ראה אותו. הוה קא משאיל מיניה שמעתתא, היה רבי אושעיא שואל אותו שאלות בלימוד ובהלכה, **חזא דקא מחדדי שמעתתיה, האב יושב ליד הבן שלו והוא לא מכיר שזה הבן שלו, אך הוא רואה שהשאלות והתשובות של אותו בחור שיושב לצידו הם תשובות חדות וישרות, שהוא עונה בחריפות ובטוב טעם. חלש דעתיה. חלשה דעתו של רב חמא, אמר, אי הואי הכא, אם הייתי נשאר כאן, הוה לי זרע כי האי, הבן שלי גם כן היה גדול ככה בתורה, אבל** מה אעשה, הלכתי לישיבה.

כי על לביתה, כשנכנס אל הבית שלו, וכמו שבאמת הוא תכנן, כבר ידעו מראש שהוא אמור להגיע ולא הופתעו מזה, על בריה, נכנס גם הבן שלו. **קם קמיה, קם רבי חמא, סבר למשאליה שמעתתא קא בעי, הוא חשב לעצמו, למה מגיע לכאן הבחור הזה שפגשתי קודם בבית המדרש? כנראה הגיע עוד פעם לפלפל אתי ולשאול אותי שאלות. אמרה ליה דביתהו, אמרה לו אשתו, למה אתה עומד? מי איכא אבא דקאים מקמיה ברא? וכי יש אבא שעומד מפני בנו!?**

רבי חמא לא הכיר את הבן שלו! למה? - מפני שהניח אותו תינוק בעריסה, והלך ללמוד תורה י"ב שנים. כך קנו רבותינו את התורה במסירות נפש.

אחרי זה מספרת הגמרא את הסיפור הידוע על רבי עקיבא, התנא שאת מימיו אנו שותים וכל התורה שבידינו היא מכחו, והוא שורש תורה שבעל פה (שיטה מקובצת כתובות ט"ל א', ועיין סנהדרין פ"ו א'), וכל התורה שלו מכח אשתו רחל שבמסירות נפש עודדה ושלחה אותו ללמוד תורה.

הווי גולה למקום תורה

ובסוף הסוגיא מספרת הגמרא עוד סיפור. רב יוסף בריה דרבא שדריה אבוח לבי רב קמיה דרב יוסף, רבא שלח את הבן שלו ללמוד תורה לפני רב יוסף. זאת אפילו שרבא עצמו היה מגדולי ראשי הישיבות והיתה לו ישיבה גדולה בסורא, מכל מקום זה כלל בידינו כי התורה נקנית באופן של 'הווי גולה למקום תורה'. ומדוע באמת 'הווי גולה למקום תורה', ומה חסר לו לרב יוסף בריה דרבא בישיבה דמחוזא אצל אביו?!

אך הענין הוא, כי אחד מקניני התורה שיש במסכת אבות, הוא מיעוט שינה (אבות ו, ה). ובאמת כך ראינו אצל כל גדולי רבותינו שהיו מופלגים בענין הזה והיו מצמצמים מאד בשינה שלהם, עד כדי המינימום ההכרחי. ומדוע באמת זה כך? - למה התורה נקנית רק במיעוט שינה? הרבה אומרים לפי הפשט, שזהו בגלל שיש לו יותר שעות ללמוד. כל אחד ישן שמונה שעות, אבל מי שיושן רק שלוש שעות, הרי הוא מרוויח עוד חמש שעות של לימוד תורה בכל יום, וזה רווח עצום.

זה נכון, אבל לא רק זה הענין שיש במיעוט שינה, אלא יש כאן עוד ענין. בשמים תמיד בוחנים ורואים כמה אדם מוכן לוותר משלו לכבוד התורה, וכמה הוא מוכן להפקיר את עצמו על התורה. כמה שהאדם מוכן להפקיר משלו ולוותר מעצמו לצורך התורה - הוא יקנה יותר תורה. אחד שמצמצם את השינה שלו לכבוד התורה, והרי זה לא דבר של מה בכך, שהרי יש כאלו שזהו התענוג שלהם, וכמו שרואים אצל שבת שעונג שבת הוא בשינה כמו שאמרו רבותינו (עיין כף החיים סימן רל"א אות ז'), וזה שמוותר על השינה שלו מראה להקב"ה שהתורה חשובה לו יותר מזה, לכן הוא זוכה לתורה.

כי זהו הכלל בידינו, כמה שהאדם מראה שהתורה יותר חשובה לו, התורה יותר נדבקת בו ונקנית אצלו. ולכן אפילו שהיתה לרב יוסף בריה דרבא ישיבה בעירו שלו, הוא טרח והלך לישיבה אחרת בעיר אחרת, שיש את טורח הדרך הקשה, וגם בישיבה שם קשה יותר, ויש געגועים לאבא ולאמא, אבל הוא הולך לשם אף על פי כן ומפקיר משלו לכבוד בוראו, ומוותר

על חיי הנוחות ועמל וטורח בשביל התורה, וזה עצמו קנין גדול בתורה וכך התורה תדבק בו ותקנה בנפשו יותר.

הלך רב יוסף לשיבה, פסקו ליה שית שני, וסיכמו שילמד בישיבה שש שנים רצופות ואחרי זה יחזור. כי הוה תלת שני, אחרי שעברו שלש שנים, מטא מעלי יומא דכיפורי, הגיע ערב יום הכפורים, אמר אייל ואחוינא ליה לאינשי ביתי, אלך לבקר את בני הבית. שמע אבוה, נודע לאבא שלו שהבן מגיע, אחרי שלש שנים שלא ראה אותו. שקל מנא נפק לאפיה, מפרש רש"י, 'לקח זין כאילו בא להלחם'. לקח תותח או חרב ויצא נגדו... אמר ליה זוגתך נזכרת למה באת עכשיו? הרי סיכמנו ששש שנים תלמד בישיבה, ולמה אתה חוזר עכשיו? נזכרת פתאום באשתך? איטרוה, היה ביניהם משה ומתן ומריבה בדבר הזה, ולא מר איפסיק ולא מר איפסיק, הרי זה היה בערב יום הכפורים, ומחמת המריבה והדין ודברים שהיה ביניהם

ה. היום יש עוד סיבה שצריך לצאת מהבית וללכת ללמוד תורה במקום אחר. מדוע? - כי בבית יש הרבה מוקשים, פצצות ופגזים... ממש כמו במלחמה. בבית יש הרבה מניעות והפרעות. למשל, היום מחלקים עיתונים בחינם ואדם שמגיע לבית ורואה את העיתון אומר לעצמו, הרי קיבלתי בחינם! מוכרחים לקרוא מה כתוב כאן שלא יהיה בגדר בל תשחית, ויושב וקורא מה שיש שם עם כל הבעיות שיש שם, ומבזבז את הזמן היקר ולא לומד.

יש אחד שכל היום כולו יושב ושומע במכשירים אסורים, עד שנהיה כמו עבד למכשיר. בכל שעה הוא פותח את המכשיר לשמוע את מהדורת החדשות, ואם הלילה הוא יפספס מהדורה אחת הרי זה אצלו בגדר של מעוות לא יוכל לתקון וחסרון לא יכול להמנות...

הרמ"א (א, א) כותב שאדם בשעה שמתעורר יקיים 'שויית' ה' לנגדי תמיד' וישים לנגד עיניו את מוראו של מלך מלכי המלכים, אבל אצל האנשים האלו, הדבר הראשון שהם עושים בבוקר כשהם קמים, עוד לפני שהדליקו את האור, הם מחפשים איפה הכפתור של המכשיר ומדליקים אותו. זה ה'מודה אני' שלו... כך שהיום הבתים הם לא מה שהיו פעם, ויש בהם הרבה נסיונות שמביאים את האדם להוציא את זמנו לבטלה. ולכן גם היום יש את המושג הזה של 'הווי גולה למקום תורה', ולהיכן גולים? - לבית המדרש. וכך כותב הפלא יועץ (ערך גלות), שכל אחד שעוזב את ביתו והולך לבית המדרש הרי הוא בבחינת גולה. והיא מכפרת עון.

כמוכן, אין המונח שבביתו אדם לא ילמד. אין איסור בדבר ללמוד בבית... ואדרבה, כל זמן פנוי שיש לו כשהוא בבית יפתח ספר ויש בזה כמה רווחים גדולים, אבל עדיין כדרך כלל אדם צריך לקיים בעצמו את הגלות הזו למקום תורה, שבוה אדם מראה בעצמו שהוא מוכן לוותר על הנוחות שלו ולהקריב משלו לכבוד התורה הקדושה.

ואמרו בגמרא (ברכות נו.) שגלות מכפרת עוון, וגם הגלות הזו למקום תורה גם היא יש בה בחינה של יסורים, שהאדם מייסר את עצמו וטורח ללכת למקום תורה, ויש בה כדי לכפר עוונות, וכנ"ל.

לא עשו סעודה מפסקת. היום אחד שהיה חוזר אחרי שבוע לבית, היו פורסים לו שטיח אדום ושמים שם חצוצרות, איזה יופי שבאת. אבל כאן שחזר אחרי שלש שנים, יצא אביו עם מקל להכות אותו על קדקדו, וכי כך קונים תורה? הרי 'אדם כי ימות באהל'! קנין תורה בא רק באדם הממית עצמו על התורה, מוותר משלו ומקריב מעצמו לכבודה של התורה.

עמל התורה של רבותינו בדורות האחרונים

וכך היה אצל כל גדולי רבותינו עד הדורות האחרונים, שזכו לכתרה של תורה על ידי שהמיתו עצמם על התורה והשחירו עליה את פניהם. ואמנם, כמובן שיש ירידת הדורות! ולא נמצא היום מי שילך אחרי חתונתו ללמוד שתיים עשרה שנה רצופות, אבל עדיין ראינו איך שרבותינו היו מוסרים את נפשם על התורה.

יש ספר שנקרא בית ישראל, והוא מביא מעשה (דף סא) שסיפר הרב מחרקוב. הוא היה גאון גדול כאן בירושלים, ושמו היה רבי אברהם משה סלמון זצ"ל. הוא היה רב בחרקוב שהיא עיר גדולה ברוסיה, ובסוף ימיו עלה לירושלים. הוא היה תלמיד חכם ותיק, ויש לו חיבור יקר על הירושלמי.

והוא סיפר סיפור על אבא שלו, דהיינו, סיפור של לפני כמאה ועשרים שנה. והוא אומר, כי אביו היה לומד בבחרותו עם חבריו בבית המדרש במשך שלש שנים. שלש שנים רצופות היה מגיע לבית המדרש יום יום ולומד עם חברותא, ולא היו יודעים איש את שם רעהו עד שהגיע זמנם להפרד ורק אז נודעו זה לזה בשמותם. שלש שנים הם יושבים ולומדים ברציפות יום יום, ואחד לא יודע מה השם של חבריו. למה? - כי אין להם זמן לשאול 'מה השם שלך'. היום אחד שיושב ולומד עם אחר, הוא יודע עליו את הכל, כולל את מספר השינים שלו.. אבל כאן שלש שנים לא הכירו ולא ידעו, ורק לפני שנפרדו אמרו זה לזה, הרי אני הולך לישיבה פלונית ואתה הולך לישיבה אחרת, איך קוראים לך?..

זו היא התמדה של גדול בדור שלפנינו. שום שיחת חולין לא היתה ביניהם. כל דבר שלא קשור לגמרא, לא היה ביניהם. אפילו לא שאלת 'מה שמך'.

הרב שלי סיפר לי סיפור כעין זה, שהיו שני סוחרים גדולים בוילנא, עשירים מופלגים. וכשיש

1. בכל מה שקשור לענינים רוחניים, אדם תמיד מתרץ את עצמו ואומר, 'מה אתה רוצה ממני? הרי יש ירידת הדורות!...' אבל באמת יש משהו אחד שבו אין ירידת הדורות. מהו? - אכילה... בזה אין ירידת הדורות, ואדרבה, נראה שאכשר דרא ואנחנו מעולים בזה מהדורות הקודמים.. אף אחד לא אומר לך 'אני לא יכול לאכול כמו פעם, כי יש ירידת הדורות!...' נמצא שמה שהם אכלו בשנה אחת, אנחנו אוכלים ביום אחד, ומה שהם למדו ביום אחד, אנחנו לומדים בשנה שלימה..

שני סוחרים שסוחרים באותו מסחר באותו מקום, בדרכו של עולם שיש ביניהם הרבה פעמים סכסוכים וטענות, וכמו שידוע לדאבוננו שאין בעל אומנות מתקנא אלא בבעל אומנתו ואין בעל אומנות מוציא דופי אלא על בעל אומנותו. הסנדלר ידבר על הסנדלר האחר כמה הנעליים של חבירו לא איכותיות, החייט ידבר על החייט השני כמה שהחוטים שלו הם כמו קורי עכביש..., והנגר ידבר על הנגרים האחרים (עיי'ן לרבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו אהבת ישראל פרק ג', ולרבינו המשגיח זצ"ל בספרו אור יחזקאל אלול ה' כ"ב). ואלו שני הסוחרים היתה להם קביעות ללמוד בכל יום כמה שעות ביחד.

יום אחד היה איזה עסק שהזדמן שם בעיר באותו התחום, והתחיל ויכוח ביניהם מי יקח את העסק הזה. כל אחד רצה לקבל את העסק הזה, וכל אחד חשב שהוא צודק, בפרט לאחר ששניהם היו עשירים וכל אחד מחשיב את עצמו יותר מחבריו, כדרך העשירים. וכך רבו ביניהם עד שנוצרה ביניהם שנאה, והפסיקו לדבר.

הם הפסיקו לדבר, אבל את החברותא הקבועה שלהם הם המשיכו. כל יום היו נפגשים ויושבים ולומדים כמה שעות גמרא, ואחרי זה נפרדים. אפילו שלום לא היו אומרים אחד לשני.. סוגרים את הגמרא והולכים. למה? כי זה שני חשבונות שונים. נכון שאני לא יכול לסבול אותו ונראה לי שהוא קיפח אותי ולקח ממני את העסק שלא כדון, אבל למה זה שייך לעסק התורה? - התורה היא תורה, ואנחנו מצווים ללמוד בה, ולכן היו נפגשים ויושבים ולומדים.

זו היתה המציאות של הדורות שלפנינו, גם אצל הסוחרים. וכך קונים את התורה.

בדור שלפנים היה גאון גדול אחד שמו רבי אליעזר ניצברג זצ"ל שכתב חיבור על השולחן ערוך שנקרא דמשק אליעזר. הוא נפטר לפני לא הרבה שנים, בשנת תרצ"ה. ושם מספר הבן שלו כמה עובדות על אבא שלו, שהיה רב בליטא. אחד הסיפורים הוא, מה שהיו אומרים, שבעירו היה מקום ידוע בבית המדרש שהספסל היה משוקע ביותר. בבית המדרש היה ספסלים ספסלים, וכולם ישרים, אבל באחד הספסלים היה מקום שבו העץ שוקע. למה? היו מספרים זקני העיר ששם היה יושב הגאון רבי אליעזר זה בבחרותו ומרוב שקידתו בתורה שקע הספסל ממש. מרוב שהיה יושב ולומד ברצף בלא לזוז מהמקום, שקע הספסל. וכשחידשו את פני בית המדרש והעמידו בו ספסלים חדשים, החליפו את כל הספסלים, את אותו הספסל השאירו כמו שהוא, לזכרון עולם לגודל יגיעתו ושקידתו.

אנחנו לא מבינים איך יכול להיות דבר כזה, שהספסל ישקע. אבל ככה זה. הוא ישב ולמד ולמד ומרוב שקידתו שקע הספסל ונהיה נמוך מחבריו.

וכך היו לומדים תמיד בשקידה שכזו, עד הדור האחרון. היה רב בירושלים שקראו לו רבי גרשון לפידות זצ"ל, והוא היה עני מרוד, עד ששמעתי שאפילו נעלים לא היו לו והיה

הולך רק עם נעלי בית. והרבה יש להאריך עליו. סיפרו, שפעם הוא אמר אתם יודעים מה יהיה הגן עדן שלי? אם היו שואלים אותנו איך ייראה הגן עדן שלנו, מה היינו אומרים? יש אחד שחושב שבגן עדן שלו הוא ירכב כל הזמן על איזה סוס אביר... למה? בגלגול הקודם היה עגלון. אבל הוא אמר, בגן עדן שלי יהיו שלשה דברים. הגמרא, הסטנדר, וכוס תה. זה כל מה שאני צריך, ואם יש לי את אלו, יש לי הכל.

וסיפר לי רבי אליהו אבא שאול, אביו של רבינו הגדול חכם בן ציון זצ"ל, על רבי גרשון לפידות, שהוא היה שקדן נורא, ובכל שנה בערב פסח כשכולם עושים סיומי מסכת בשביל לפטור את הבכורות מהתענית, הוא היה עושה סיום על כל התלמוד בבלי עם השלחן ערוך. כל אחד שעושה סיום מסכת, על מה עושה? מחפש את המסכת הכי קטנה, של עשרים דף, ולומד אותה. אבל הוא היה גומר את כל התלמוד בבלי עם השלחן ערוך.

היו כאן תלמידי חכמים אשכנזים שלגודל העניות שלהם, היו קמים בימי אלול בבוקר מוקדם והולכים לבתי הכנסת של הספרדים, כשהציבור מתאסף לומר סליחות. למה? כי השמש שם היה מחלק כוס קפה שחור לציבור שישתו קודם הסליחות. והם היו באים לקבל את הכוס קפה, ויושבים שם ועוסקים בתורה.

זו היא שקידה והתמדה של גדולים בדור האחרון, לא בזמן חכמי התלמוד. למרות העניות העצומה שהיתה מנת חלקם, היו יושבים ולומדים בהתמדה עצומה שאין לתאר. זהו ה'אדם כי ימות באהל', שאדם צריך להמית עצמו באהלה של תורה. זה שאנחנו יושבים ולומדים מעת לעת זה לא נקרא שאנחנו ממימים את עצמנו על אהלה של תורה, כי 'ממית עצמו' אין זו מליצה, אלא באמת זה כך, שאדם צריך להיות עמל ויגע בתורה בכל הכוחות שלו. ולכן באמת אלו הגדולים שהמיתו עצמם על התורה וכו' לכתרה של תורה.

ואמנם ודאי שהדרגות של התנאים והאמוראים נשגבות מדעתנו, אבל אנחנו מצוים לומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', וצריכים לדעת לאן לשאוף. אסור שאחד יסתובב בתחושה הזו, שכמו שפתחנו, יש שאומר על עצמו אני בבחינת 'תמימה אשר אין בה מום', והכל בסדר אתי. אדם צריך לדעת את מצבו האמיתי איפה הוא נמצא בקניני התורה, ולשאוף להשלים את עצמו כמה שיותר כפי ערכו וכפי כוחותיו. וכשאדם יש לו את השאיפה ואת הרצון להתעלות אזי יש תקווה שבאמת הקב"ה יסייע בידו, ו'הבא להטהר מסייעין אותו' (יומא לח:), וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת לפרשת חוקת

א. בענין הנוגע במת לכל נפש אדם

במדבר (י"ט י"א): "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים".

נזיר (ט"ב ב') תנן: "על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת, ועל כזית מן המת, ועל כזית נצל" וכו'.

ובתלמוד שם: "תנו רבנן אחר פטירתו של רבי מאיר אמר להן רבי יהודה לתלמידיו אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן, מפני שקנתרנין הן ולא ללמוד תורה הן באין אלא לקפחני בהלכות הן באין. דחק סומכוס ונכנס אמר להם כך שנה לי רבי מאיר על אלו טומאות הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת, כעס רבי יהודה ואמר להן לא כך אמרתי לכם אל יכנסו תלמידי רבי מאיר לכאן מפני שקנתרנין הן, על כזית מן המת מגלח על המת לא כל שכן. אמר רבי יוסי יאמרו מאיר שכב, יהודה כעס, יוסי שתק, תורה מה תהא עליה, אמר רבי יוסי לא נצרכה אלא למת שאין עליו כזית בשר, ועדיין יאמר על אבר ממנו מגלח על כולו לא כל שכן, אלא כדאמר רבי יוחנן לא נצרכה אלא לנפל שלא נתקשרו אבריו בגידין, הכא נמי בנפל שלא נתקשרו אבריו בגידין. רבא אמר לא נצרכה אלא לרוב בניינו ולרוב מניינו, שאין בהן רובע עצמות".

ופירש המיוחס לרש"י ז"ל: "ועדיין יאמר על אבר ממנו מגלח, ובלבד שיהא עליו בשר כראוי ואף על פי שאין עליו כזית בשר, על מת כולו לא כל שכן: כי אמר רבי מאיר דעל מת מגלח, כי ההיא דאמר רבי יוחנן לא נצרכה אלא לנפל כו', ובמסכת חולין קאי והכא נמי בנפל שלא נתקשרו אבריו בגידין יפה יפה אמר רבי מאיר דמיטמא ואף על פי שאין עליו בשר: ורבא אמר, כי אמר רבי מאיר ברוב בניינו של מת או ברוב מניינו שאין עליהן כזית בשר ואין בין כולו רובע הקב עצמות דאף על גב דבעלמא לא הוי חשיב לענין טומאת אהל אלא אם כן שיהא בהן רובע עצמות גבי נזיר הוי חשוב כמת שלם הואיל דאית ביה רוב בניינו או רוב מניינו שהוא מיטמא עליו ומגלח עליהם".

ובתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות טומאת מת (פ"ב ה"א): "הנפל אף על פי שעדיין לא נתקשרו איבריו בגידין מטמא במגע ובמשא ובאהל כאדם גדול שמת שנאמר הנוגע במת לכל נפש אדם", ועיין משנה למלך שם, ועוד שם (פ"ג ה"א) כתב הרמב"ם: "אלו מטמאין במגע ובמשא ובאהל המת אפילו נפל שלא נתקשרו איבריו בגידין", ועיין כסף משנה שצ"ח לסוגיא דידן בנזיר ע"ש.

ובהיותי בזה ראיתי בתרגום המיוחס ליונתן על הפסוק הנ"ל "הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים", שכה תרגם: "דיקרב בשכיבא לכל בר נשא, ואפילו לולדא בר ירחין לגושמיה ובדמיה יהא מסאב שובעא ימין".

ובעניותי איני מבין הדברים דזו מנין דולד בן חודש מטמא, ואף דאמרו דנפל מטמא, היינו שעברו עליו לפחות ארבעים יום, וכמו שכתב הרמב"ם שם בהלכות טומאת מת (פי"א

ה"ח) וכן הוא במשנה למלך (דלעיל), אבל בן חודש שיטמא, כמדומני דזו לא אמרה אדם מעולם, דהא כלל גדול הוא כל שלא עברו עליו ארבעים יום מיא בעלמא הוא, כיבמות (ס"ט ב'), ורש"י בכורות (כ"א ב') וקריתות (ד' ב', וט' ב') ונדה (נ"ז א'), ועיין בדברי הרמב"ם ז"ל הלכות איסורי ביאה (פ"י ה"א וה"ב) ועוד, וצ"ע.

וראיתי עוד דבר פלא, דהנה שם (פסוק י"ג): "כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות ולא יתחטא את משכן ה' טמא, ונכרתה הנפש ההיא מישראל", תרגם המיוחס ליונתן בן עוזיאל: "כל דיקרב בשכיבא, ובוולדא בר תשעה ירחין בגושמיה ובדמיה דימות, ולא ידי עלוי ית משכנא דה' סאיב".

הרי שכאן נקט התרגום המיוחס ליונתן שולד המטמא הוא בן תשעה חודשים, וגם זה יש להבין חדא שהרי נפל מטמא וכנ"ל, ועיין בספרי פרשת חוקת (שם) שאמרו שאף בן שמונה חדשים מטמא, ולא בעינן בן תשעה חודשים, ותו ובפרט שהמיוחס ליונתן הוא עצמו לעיל תרגם שאפילו ולד בר ירחין מטמא, וכל זה צריך אצלי עיון גדול.

ואולי ושמא צריך להגיה בדבריו לעיל וכך צריך לומר "ואפילו לולדא בר [תשעה] ירחין", והיינו בדבריו לקמיה, וכן משמע לי שאמר ונקט "ירחין", בלשון רבים, ולא אמר בר "ירחא", ובזה תסתלק הסתירה שבדבריו, וצע"ע.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון המובהק רבי אברהם הכהן ז"ל משאלוניקי בספרו היקר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ט' כלל כ"ב) שכה כתב: "טומאת כהן בנפלים אם יש בו כל צורת האדם, אי נמי אם יש בו כזית בשר והוא אחר ארבעים יום לעיבורה אין הכהן מטמא - כן כתב הרב אהל יצחק יו"ד (סימן ל"א), וכן פסק הרמב"ם ז"ל הלכות טומאת מת (ריש פ"ג), והוא מימרא דרבי יוחנן בנזיר (לעיל) כדי לתרץ קושיא שיש על לשון המשנה, ואף על גב דרבא שם תירץ באופן אחר, מסתמא אינו חולק על דינו דרבי יוחנן.

ברם ראינו בתרגום יונתן (ר"פ חוקת) דאמר דאין ולד מטמא אלא כשכלו לו חדשיו והוא בר קיימא, ואפשר אם היה רבי יוחנן רואה דבריו של תנא הוה הדר ביה. שוב ראיתי דכל התנאים הנזכרים במסכת נדה (כ"ו א', וכ"ז א', ונ"ז סע"ב, ונ"ז א') מטמאים באהל בולד אחר ארבעים יום ליצירה ע"ש. א"ה ועיין גם בספר מעשה אברהם (דקנ"ח ע"ב) עד כאן לשון הגאון טהרת המים ז"ל.

ובעניותי תמה אני על עצמי, שאחר שכבר ראה דברי התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, מדוע לא עמד בסתירה (לכאורה) שיש בדבריו, וכמו שכתבנו לעיל בס"ד.

גם מה שכתב דאם רבי יוחנן היה רואה דברי התרגום יונתן היה חוזר בו - הדברים מפליאים, שנראה שחשב דאכן תרגום זה מידי **התנא** יונתן בן עוזיאל יצא, ופלא שלא ידע דהוא תרגום מאוחר ואינו אלא **מיוחס** ליונתן בן עוזיאל, אבל הוא מאמוראי בתראי (ואולי אף יותר מאוחר), וכבר האריכו בזה רבותינו ועיין לגאון חיד"א ז"ל שעסק בפתגמא דנא בהרבה מחיבורי קדשו בדוכתין סגיאין, ובס"ד אציין לדוגמא מה שכתב בענין זה בקונטרס העלם דבר (אות מ"ז), ובספרו שם הגדולים (ערך תרגום יונתן), ובספרו קשר גודל (סימן כ' אות ה'), ובספרו מחזיק ברכה יו"ד (סימן ס"א

אות ג), ובספרו שו"ת חיים שאל ח"א (סימן צ"ג אות ג'), ובספרו פתח עינים ראש השנה (ח' א'), ומגילה ג' א'), ופרה (פ"ג מ"א), ובספרו מראית העין מגילה (כ"ה א'), ובספרו כסא רחמים לאבות דרבי נתן (פרק ל"ו), ובהגהותיו ניצוצי אורות שעל ספר זהר הקדוש ח"א (דפ"ט ע"א) ועוד.

ועוד על עניני תרגום יונתן לתנ"ך - עיין עוד מה שכתבתי בס"ד בחיבורי ברית יעקב (סימן כ"ה הערה ג'), ובחיבורי יגדיל תורה ח"א (סימן ס"ו, וסימן פ"ד), ובחיבורי כרם יעקב (סימן י"א אות א'), ובחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן מ"ו), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן ס' דף רפ"ו), ובחיבורי טל חיים (סימן מ"ד ריש דף פ'), ובחיבורי גדולה תשובה (סימן כ' אות ג'), ובחיבורי תורת יעקב (סימן ר"ג) ובהוספות (סימן ס"ב דף תקמ"ב) עש"ב וצרף לכאן.

ועיין עוד שם בחיבורי תורת יעקב: סימן נ"ד אות ב', וסימן נ"ו, וסימן קנ"ד, וסימן קס"ב, וס"ס קע"ב, וסימן רל"ו אות א', ור"ס רמ"א, עיין שם.

ועכשיו מצאתי לגאון רבי אברהם הכהן ז"ל עצמו בספרו טהרת המים (מערכת ת' כלל ז') ששם כבר ראה והביא דברי הגאון חיד"א ז"ל בשם הגדולים דתרגום יונתן הוא מאמוראי בתראי, והוא ז"ל סייעו ע"ש, ולכאורה כאן לא זכר דברי עצמו והוא תימה, וצ"ע.

הנה כח הכתוב עד כאן כבר זכיתי ונדפס בשנת תשס"ג בחיבורי מנוחת שלום ח"ב (סימן נ"ט), ואחר כך ראיתי שכבר הגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לספרי שם (פסוק ט"ז) עמד בדברי המיוחס ליונתן וכתב להגיה דבריו וכאשר כתבתי שצריך לומר בר [תשעה] ירחין ע"ש, ועוד עיין לגאון מלבי"ם ז"ל שם (פסוק י"ג), וחכם אחד הי"ר הודעיני שבספר "ינחנו" על תרגום יונתן שם (דף י"ד ודף ט"ו) הרגיש בתימה שבדברי התרגום הנ"ל, וגם כן הגיה דבריו ע"ש, ועיין שו"ת צפנת פענח ח"א (סימן רס"א) עכ"ד, ויש לי להוסיף מה שמצאתי בס"ד מאז והוא דעיין עוד מה שכתבו לבאר בדברי התרגום הנ"ל בהגהות הגאון רבי יעקב ווינפלד ז"ל מהרמילוב על המשניות אהלות (פ"ב מ"ב בדפוס ווילנא), ולגאון רבי מאיר שפירא ז"ל בשו"ת אור המאיר (סימן י"א), ולגאון רבי דוד איש הורביץ ז"ל בשו"ת אמרי דוד (סימן ע"ז), ובשו"ת אביר יעקב (סימן ב' אות ג' ד"ד ע"ג), ובספר פרדס יוסף ויקרא (כ"א א') ואכמ"ל.

ב. בענין מלחמת עמלק הרשע בישראל

במרבר (כ"א א'): "וישמע הכנעני מלך ערד יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים, וילחם בישראל וישב ממנו שבי".

ורבינו חיים נ' עטר ז"ל בספר אור החיים הקדוש שם כה כתב: "וילחם בישראל טעם אומרו בישראל, ולא אמר עם ישראל כמו שאמר בפרשת בשלח (שמות י"ז ח') ויבא עמלק וילחם עם ישראל, נתכוון לומר כי הם (ישראל) היו סיבה למלחמה זו לצד חטאם, גם מה שאמר בסמוך וישב ממנו שבי, פירוש ממנו היה הסובב לשבות שבי, והחטא הוא שהם היו סיבה להעדר הצדיק מחמת מי מריבה, דכתיב ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם, ולא למשה בלבד אלא גם לאהרן, כמובן מהענין, אלא שמזכיר משה שהוא העיקר" עכ"ל.

וביאור הדברים, דרבינו אור החיים ז"ל מלמדנו שמה שכתוב וילחם בישראל, אות ב' אין פירושה "עם", כמו ושסע אותו בכנפיו, שהכוונה עם כנפיו עיין רש"י ורבינו בחיי ז"ל ויקרא (א' י"ז), ועיין רמב"ן שם, וכן כתב רד"ק תהלים (ל"ה ט"ז), ובספר מנחה בלולה בראשית (א' א'): "בראשית ב' בראשית ב' הטעם, כמו עם ראשית ברא אלקים" וכו' ע"ש.

אלא האות ב' בתיבת בישראל, פירושה "בסיבת" "בשביל", כמו וכשלו איש באחיו שהכוונה והביאור איש בשביל אחיו, וכדכתב רש"י ז"ל סנהדרין (כ"ז סע"ב ד"ה איש), ועיין רש"י שמות (י' י"ב), ובמדבר (י"ד א' ד"ה בכל), ועוד שם (ט"ו ג' ד"ה לפלא), ורש"י דברים (א' א' ד"ה בערבה), ורש"י עירובין (ג"ד ב' ד"ה באהבתה), ועיין למהר"ל מפראג ז"ל בספרו גור אריה במדבר (י"ב ב') דוק. [ועיין בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן ט"ו) והארכתי במקומו בס"ד].

ובעניותי עם שאיני כדאי כלל וכלל, איני מבין דברות קדשו של רבינו הגדול רבי חיים ן' עטר זיע"א, שהרי גם שם בפרשת בשלח (שמות י"ז ח') עמלק בא בסיבת חטאי ישראל, שחנו ברפידים דהיינו שרפו ידיהם מתורה ומצות כאומרם בבכורות (ה' ב'), וילקוט שמעוני (שם רמז רס"א) ע"ש, ולשון רז"ל במכילתא שם: "אי איפשר לישראל בלא תורה, ולפי שפירשו מדברי תורה לכך בא עליהם השונא, שאין השונא בא אלא על החטא ועל העבירה לכך נאמר ויבא עמלק", ובספר כלי יקר שם פירש שרפו ידיהם מן המצוות היינו מתורה תפילה וגמילות חסדים עיין שם בארוכה.

וגם חטאו אז ישראל שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין ויבוא עמלק, וכדרשתם במדרש שמות רבה שם (פכ"ו ס"ב): "ויקרא שם המקום ההוא מסה ומריבה, ומה מריבה היתה שם רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר אמרו אם רבון הוא על כל המעשים כדרך שהוא רבון עלינו נעבדנו ואם לאו נמרוד בו. ורבי נחמיה אומר אם מספיק לנו מזונותינו כמלך שהוא שרוי במדינה ואין בני המדינה צריכין לו כלום נעבדנו, ואם לאו נמרוד בו. ורבנותינו אמרו אם מהרהרים אנו בלבבנו והוא יודע מה שאנו מהרהרים נעבדנו, ואם לאו נמרוד בו. אמר להם הקב"ה אם בקשתם לבדוק אותי, יבוא הרשע ויבדוק אתכם מיד ויבא עמלק, מה כתיב היש ה' בקרבנו אם אין ויבא עמלק, וכי מה ענין זה אצל זה, משל לתינוק שהיה רוכב על כתיפו של אביו וראה חבירו של אביו, אמר לו ראית את אבא, אמר לו אביו אתה רוכב על כתיפי ואתה שואל עלי, הריני משליכך ויבא השונא וישלוט בך, כך אמר הקב"ה לישראל אני נשאתי אתכם על ענני כבוד, ואתם אומרים היש ה' בקרבנו, לפיכך יבא השונא וישלוט בכם הוי ויבא עמלק", ומקור הדברים במדרש תנחומא הקדום (פרשת יתרו ס"ד), ובמדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא זכור), והובא בפירושו רש"י ז"ל על התורה שם.

כמו כן עמלק בא גם בעון חילול שבת שחטאו אז ישראל כאומרם בשבת (ק"ה ב'), ובמדרש משנת רבי אליעזר (פרק כ'), ובספר זהר חדש (פרשת בשלה ד"ג ע"א) עיין שם.

ובספר בית הלוי על התורה (פרשת בשלה) האריך על פי דברי ספר הזהר הקדוש (שם) שעמלק בא גם על קלקול בעניני מילה שחטאו אז ישראל שמלו ולא פרעו עיין שם באריכות. [ועיין בחיבורי הנכחי לעיל בענין ויאמר משה אל יהושע, ובענין העוונות שהביאו את עמלק].

ואם כן לפי דברי רבינו אור החיים ז"ל גם בפרשת בשלח היה צריך להיות ויבא עמלק וילחם בישראל, ולא ככתוב וילחם עם ישראל וצ"ב. [גם רבינו אור החיים עצמו שמות שם (י"ז ג) כתב שישראל לא היו מצדיקים בהשגחה, ועוד עיין באור החיים דברים (א' ל"ב) עיין שם].

ועוד קשה לי איפכא, שהרי בספר במדבר (כ"א כ"ג) כתוב: "ויאסוף סיחון את כל עמו ויצא לקראת ישראל המדברה, ויבא יהצה וילחם בישראל", ושם לא היתה שום סיבת חטא מצד ישראל, וכן קשה מקרא דספר יהושע (כ"ד ט'): "ויקום בלק בן צפור מלך מואב וילחם בישראל", ולדברי רבינו אור החיים ז"ל היה צריך לומר בשני מקומות אלו וילחם עם ישראל ולא בישראל כנ"ל, וצ"ב.

ג. בענין וישב ממנו שבי

במדבר (כ"א א'): "וישמע הכנעני מלך ערד, יושב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים, וילחם בישראל וישב ממנו שבי".

ופירש רש"י ז"ל: "וישב ממנו שבי, אינה אלא שפחה אחת", ומקור הדברים במדרש ילמדנו (שנאבד מאיתנו לפי שעה), והובא גם בילקוט שמעוני שם (רמז תסס"ד): "וישב ממנו שביה אין כתיב כאן, אלא שבי, שפחה אחת שבו מהם".

ויש להבין איך למדים מדכתיב שבי ולא שביה, שלא שבו אלא שפחה אחת, ועיין למהר"ל ז"ל בספר גור אריה שם. [וראיתי בס"ד שתיבות "וילחם בישראל וישב ממנו שבי", עולים בגימטריא "וזאת היא שפחה מישראל" ודוק היטב].

ובספר מדרש אגדה במדבר שם (דף קכ"ז): "וישב ממנו שבי, לא לקחו מהם אלא שפחה אחת, ומשלהם היתה, שכך נאמר שבי, מן השבי היתה", ועיין בהערות שם. [וגם כאן יש להבין איך נדרשת דרשה זו מדכתיב שבי, וצ"ב].

ובתב רבינו הגדול רמב"ן ז"ל בביאורו לתורה שם: "וישב ממנו שבי, אינה אלא שפחה אחת, לשון רש"י מדברי רבותינו ז"ל. נתעוררו החכמים בזה, מפני דעתם שלא יהיו ישראל מנוצחים כלל מאויב זולתי בעת קלקלתם, כגון במלחמת עמלק הראשונה מפני שאמרו היש ה' בקרבנו, ובשניה מפני חטאם במרגלים שהזהירם משה ממנה, אבל בכל מלחמת מצוה לא נפקד מהם איש כל ימי משה, ולפיכך פירשו הכתוב הזה, וישב ממנו השבי שהיה בידו, והיא השפחה הזו ששבו אותה ישראל מהם, כלשון בכור השבי שהוא בכור השפחה, כי לא אמר וישב ממנו אנשים או נשים וטף".

וזו לשון רבינו יוסף בכור שור ז"ל בפירושו על התורה שם: "וישב ממנו שבי, ביזה של בהמות", וביאור דבריו נראה עם דברות הרמב"ן ז"ל כיון שבמלחמות מצוה כשהיו ישראל צדיקים, לא יתכן שישראל יפקד מהם איש כנ"ל, לכך פירש ששבו בהמות ודוק. [תיבות "ממנו שבי", עולים בגימטריא "בהמת" ודוק].

ובפירוש התורה המיוחס לרבינו עובדיה ברטנורא ז"ל שם כתב: "וישב ממנו שבי, פירש רש"י, אינה אלא שפחה אחת", קשה מנין לו. ויש לומר מדכתיב הכא שבי, וכתיב התם וארם יצאו גדודים וישבו נערה קטנה, מה להלן שפחה אחת אף כאן שפחה אחת, וגזירה שוה זו מופנה מצד אחד, שבכאן היה די לו לכתוב וישב ממנו, ויודע אני שהוא שבי, אלא שמע מינה לאפנויי.

ועוד יש לומר דיליף ליה מדכתיב שבי, כלומר דבר שהיה שבו אצלם, והיינו שפחה כי פירוש שבי באדם. ועוד יש בכאן ריבוי אחר ריבוי, וישב ושבי, ואין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט. עוד שמעתי אומרים שרואה דבר זה ממלת שבי שבראשי תיבות שפחה בת י' כלומר שפחה בת עשר שנים נוטריקון" עכ"ל.

ובעניותי כל הדברים חדשים ויש לעמוד ולהבינם, כמו שיראה המעיין, ואכתוב בקצרה, דמה שפירש בפירוש הראשון דמגזרה שוה ילפינן לה, צ"ב מה מקור גזירה שוה זו אטו נדרוש גזירה שוה מדעתינו, וקיימא לן אין אנחנו יכולים לדרוש דרשות מדעתנו כל שלא נתבאר הדברים בדברות חז"ל בתלמודים ובמדרשים וכלשון הרא"ה ז"ל בחידושו לכתובות (ס' ב' ד"ה כתב): "ודברי תימה הם דאנן לית לן למידרש קראי דלא דרשי להו רבנן", וכן כתב הר"ן בביאורו הלכות הרי"ף שבועות (פ"ג ד"ז ע"ב), שאין בידנו כח לדרוש דרשות מעצמנו מכיון שלא נזכרו בתלמוד, ובשו"ת מהרי"ק (שורש קל"ט) כתב שאין לדרוש דרשות מעצמנו, ועיין בזה יד מלאכי (כלל קמ"ד), ולחיד"א ז"ל שו"ת חיים שאל ח"א (סימן מ"ח ד"ה הנה), ושם ח"ב (סימן ג' ד"ב רע"ב), ובספרו יעיר און (מערכת ד' אות י"ב), ובספר חקרי לב או"ח (סימן פ"ז ד"ה וראיתי דקנ"ד רע"א), ועוד שם או"ח (סימן קי"ב דרל"ב סע"ד), וחקרי לב יו"ד (ח"ב סימן י"ז דל"ב ע"ג), ולנכדו בספר גנזי חיים (מערכת ד' אות נ"ו דס"ד ע"ב), ובספר צפחית בדבש (דקל"ה ע"ד), ובספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ד' אות כ'), ובספר שדי חמד כללי הפוסקים (סימן ט"ז אות נ'), ושו"ת ציון לנפש חיה (סימן נ"ד, וסימן קי"ב אות תי"ב), ובארוכה בשו"ת ימי יוסף בתרא בתשובות הנוספות בסוף הספר (סימן ה' דף ת"כ), ונתבאר היטב במקומו בס"ד.

ומה שכתב הרע"ב ז"ל בפירוש השני: "דיליף ליה מדכתיב שבי, כלומר דבר שהיה שבו אצלם, והיינו שפחה כי פירוש שבי באדם", והלשון קצת מגומגם, ונראה שהן הם דברי הרמב"ן ז"ל כנ"ל.

וכן מה שכתב בפירוש השלישי דיש כאן ריבוי אחר ריבוי, יש להבין בדיוק מה כאן הריבוי אחר ריבוי, ומדוע נמעט שפחה אחת ולא עבד אחד, או בהמות כדלעיל.

והפירוש האחרון שהביא בשם יש אומרים שדבר זה ממלת שבי נלמד, כי "ראשי תיבות שפחה בת י", כלומר שפחה בת עשר שנים", וגם אם נקבל נוטריקון כסגנון כזה, עדיין תמוה היכן נתבאר ומנין לנו שאותה שפחה היתה **בת עשר**, וכל הדברים, צ"ב.

ובספר שפתי כהן על התורה שם, ראיתי שגם הוא עמד לבאר דרשה זו וכה כתב: "וישב ממנו שבי. אמרו חז"ל אינה אלא שפחה אחת, וזהו ממנו ממנו ממש, שהכעני הוא עבד עבדים, ומצא מין את מינו וניעור" ודוק היטב.

והנה כל האמור הוא לפי מדרש חז"ל זה שהביא רש"י ז"ל בפירושו, אבל ראיתי שיש שיטה אחרת לרז"ל, שבתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם, תרגם וילחם בישראל וישב ממנו שבי: "ואגה קרבא בישראל ושבא מנהון שביא רבא", וכן הוא בתרגום ירושלמי שם: "ושבא מנהון שביא רבא", הרי שלשיטתם שבו הרבה מישראל ולא רק שפחה אחת. [וראיתי בס"ד שתיבות "וילחם בישראל וישב ממנו שבי", עולים בגימטריא "ששבה הרבה מישראל" ע"ה, ודוק].

ולבאורה מכאן יש לעמוד על הסבר הרמב"ן ז"ל שכתב כיון שבכל מלחמת מצוה של ישראל כשהיו צדיקים לא נפקד מהם איש כל ימי משה, ולפיכך פירשו הכתוב הזה, וישב ממנו השבי שהיה בידו, והיא השפחה הזו ששבו אותה ישראל מהם, ולדברי התרגום הנ"ל ששבו הרבה מישראל מאי איכא למימר, ולא ידעתי מדוע רבינו הרמב"ן ז"ל לא הזכיר לדברי התרגום הזה, שהרי שכבר בא לידו תרגום זה ומזכירו כמפורש לו שם בפירושו לתורה בראשית (ל' כ) ושמות (כ"ח מ"א) ועוד.

עוד אכתוב שמצאתי בספר פנים יפות דברים (כ"ה י"ז) שכתב: "מה שאמר אשר קרך בדרך, הוא מלחמות מלך ערד, שאמרו חז"ל שהוא עמלק ששמע שמת אהרן ונסתלק ענן הכבוד, והיינו כמו שאמרו חז"ל שלא היה שליטה אלא בפליטי ענן, וכן במלחמה שניה דכתיב וישב ממנו שבי היינו שפחה שפלטה הענן" עכ"ל ודוק היטב. [וראיתי שתיבות "וישב ממנו שבי" ע"ה, עולים בגימטריא "זו היא שנפלטה מן הענן"].

ויש לעיין ולברר, מנין שהשפחות היו מחוץ לענן, שמצאתי לרבותינו ז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ב (דקצ"א ע"ב) אמרו כן על הערב רב שהם לא היו תחת ענני הכבוד, ועיין בספר שפתי כהן שמות (י"ח כ"ז) ובמדבר (כ' ב'), אבל העבדים והשפחות של ישראל שהיו משרתים ומשמיים אותם, מנין שהם היו מחוץ לעננים, וצ"ב.